

RECEPTION OF KONSTANTIN VETSEL'S TRANSLATED PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL WORKS IN BULGARIA

Margarita Terzieva

Prof. Dr Assen Zlatarov University, Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

Abstract: Denied by the official Soviet pedagogy, deprived of the opportunity to voice his ideas in his homeland, Konstantin Ventsel (1857-1947) was an author banned in Soviet Russia, but his works found a warm reception among like-minded members of the left-wing intelligentsia in Bulgaria in the first decades of the 20th century. The pedagogy of anarchism and the theory of free education had a number of supporters, such as students, teachers and university professors.

Educator Konstantin Ventsel widely proclaimed his views on the autonomy of schools and their separation from the state. His main ideas were:

- complete freedom of the child's personality;
- non-intervention of the State and its bureaucratic structures in child character formation and education;
- giving children all-round education as an opportunity for their integration in a new "free and enforcement-free society".

The subject of the present study is K. Ventsel's major pedagogical works whose translations were published between 1896 and 1929. The purpose of the study is to reveal the dynamics of the reception of these translations in Bulgaria as influenced by his personality and views. The following tasks have been carried out:

- specifying the translated works, their year of publication; the cities where they were released;
- specifying the names of the translators (M. Katranova, N. Chukalova, V. Chalkov, I. Koyumdzhiev, T. Buchinski) and their motives for translation;
- giving a present-day assessment of his ideas on education.

It is logical to conclude that Konstantin Ventsel's works found a favorable reception among readers with anarcho-liberal views, who saw in them a means of promoting their ideas among the younger generation in Bulgaria in the first decades of the 20th century.

Keywords: Ventsel, translation, reception, pedagogical works

ПРЕВОДНА РЕЦЕПЦИЯ НА ФИЛОСОФСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ ТРУДОВЕ НА КОНСТАНТИН ВЕНТЦЕЛ В БЪЛГАРИЯ

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, mater@abv.bg

Резюме: Отричан от официалната съветска педагогика, лишен от трибуна за изява в родината си, Константин Вентцел (1857-1947) е забранен автор в Съветска Русия, но през първите десетилетия на миналия век неговите произведения намират радушен прием в България и идейни съмишленици сред лявоориентираната интелигенция. Педагогиката на анархизма и теорията за свободното възпитание имат много привърженици сред студенти, учители и университетски преподаватели.

Педагогът Константин Вентцел широко прокламира възгледите си за автономия на училищата и отделянето им от държавата. Основните му идеи са:

- пълна свобода на детската личност,
- ненамеса на държавата и нейните бюрократични структури във възпитанието и образованието на детето,
- даване на всестранно образование на децата като възможност за тяхната интеграция в едно ново „свободно и безвластническо общество“.

Обект на проучване са самостоятелните педагогически трудове на К. Вентцел, чиито преводи са обнародвани пред периода 1896 – 1929 година. Целта на изследването е да открие динамиката на преводната му рецепция в България, повлияна от личността и възгледите му. Реализирани са следните задачи:

- уточняване на преводните произведения, годината им на издаване; градовете, в които са обнародвани;
- имената на преводачите (М. Катранова, Н. Чукалова, В. Чалъков, И. Коюмджиев, Т. Бучински) и техните мотиви за превод;
- актуална оценка на идеите му за образованието.

Логично се налага изводът, че трудовете на Константин Вентцел намират благоприятен прием сред читателите с анархо-либерални възгледи, които виждат в тях средство за популяризиране на идеите си сред младото поколение в България през първите десетилетия на миналия век.

Ключови думи: Вентцел, преводна рецепция, педагогически трудове

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Константин Вентцел (1857-1947) създава научно творчество в областта на философията, педагогиката, културологията, психологията, етиката. Педагогическите и философските му търсения са съсредоточени главно в теорията на свободното възпитание. През 1906 г. Константин Вентцел на практика осъществява своите идеи в Москва в образователно-възпитателно учреждение с името „Дом на свободното дете“, което, въпреки сравнително краткия си живот, показва реалната възможност за освобождаване на училището от опека на държавата, за организирането му на принципа на пълната автономия.

На основата на натрупания опит се ражда книгата на Вентцел „Теория на свободното възпитание и идеалната детска градина“, която е програмна по своята същност. В нея на унищожителна критика са подложени: официалната педагогика - заради казармената дисциплина, обучението, което се превръща в дресировка, шаблонните подходи. Константин Вентцел твърди, че възпитанието в предучилищна възраст трябва да има активен характер и да се опира на детската самостоятелна дейност. Бъдещият гражданин трябва да расте в среда, която да го подготвя за мисията му на творец на духовни ценности, а ролята на възпитателя е да съдейства при изграждането на нравственото му самосъзнание и избора му на религия

К.Вентцел с надежда очаква революционните събития в страната да доведат и до революция в педагогиката, за да бъдат спасени хората от „веригите на невидимото робство“. Той е убеден, че само чрез свободното възпитание ще се стигне до създаването на новия гражданин.

През септември 1917 г. е публикувана неговата „Декларация за правата на детето“, която под същото заглавие, със същите основни принципи е приета от ООН на 20 ноември 1959 г. Тук в някои параграфи откриваме за пореден път нравствения максимализъм на педагога, съчетан с утопична вяра в бъдещето:

- детето е представено като активен член на обществото и има право на физическо, умствено, нравствено развитие в условията на свобода и съхраняване на личното достойнство;

- то не може насилствено да бъде принуждавано да посещава едно или друго възпитателно или образователно учреждение. Възпитанието и образованието във всички степени са резултат от неговия свободния избор. Детето има право да се откаже от това възпитание и образование, което влиза в разрез с неговата индивидуалност;

- всяко дете има право да избира своите възпитатели, да се отказва и да напуска родителите си, ако те се окажат лоши възпитатели. (Богуславский 2004)

След Октомврийската революция в Русия Вентцел остава застъпник на антимилитаристичното образование и влиза в противоречия с разбиранията на привържениците на новата власт, които настояват за военизирано обучение. От 1919 г. той е преподавател в педагогическото училище и университета във Воронеж, чете лекции в Института по народно образование като един от неговите организатори. През този период неспособният да се адаптира към конюнктурни идеи творец се опитва да разработи проект за „Единно трудово училище на РСФСР“ (и тук неговите разбирания съществено се отличават от официалните – той иска да насочи творческия потенциал на детето към общественополезен труд, към самостоятелен избор на трудова дейност), където да съедини потребностите на епохата с идеите на свободното възпитание. Проектът не е реализиран, тъй като болшевишката власт го обявява за „реакционен“ и „вреден за съветското общество“. Във времето на настъпващия тоталитаризъм Вентцел написва своите трудове „Религия на творческия живот“ (1923-1925), „Творческо животоразбиране в християнството и в толстоизма“ (1926), „Философия на творческата воля“ (1937). Някои от тях приживе остават неиздадени. Още през 20-те години на миналия век, когато разбира, че няма да види осъществяването на своите идеи в условията на гражданската война и диктатурата, теоретикът на свободното възпитание започва да говори и пише за нуждата от нова наука в областта на антропологията – космическа педагогика. В неговата йерархия социалното стои над индивидуалното начало, а космическото – над социалното. Човекът трябва да бъде възпитаван като гражданин на вселената. Така чрез своите идеи Вентцел надраства педагогическите стереотипи, страха от скъсване с традицията, ограниченията от политически и философско-религиозен характер, за да общува мислено с вселената. (Емельянов 2003)

2. МЕТОДИ

В рамките на проучването са реализирани следните методи:

- педагогически анализ на образователната ситуация;

- биографичен метод;
- историко-педагогическа реконструкция на базата на събран фактологически материал.

3. РЕЗУЛТАТИ

Проучванията във фонда на НБКМ и някои регионални библиотеки позволиха обобщаване на данните за обнародваните трудове на К. Вентцел, които са систематизирани в следната таблица:

Табл. 1 Обнародвани самостоятелни издания на трудове на К. Вентцел в България

Заглавие	Година	Преводач	Място на издаване
Основни задачи на нравственото възпитание	1896	неизвестен	Велико Търново
Средата като фактор за нравствено възпитание	1901	В. Тодоров	Шумен
Висшите принципи на етиката	1906	М. Катранова	София
Към родителите : Как да създадем свободно училище	1908	Велислав Чалъков	Плевен
Освобождението на детето	1908	Велислав Чалъков	Плевен
Оковите на невидимото робство	1911	неизвестен	София
Веригите на невидимото робство	1919	Иван Коюмджиев	Велико Търново
Свободното училище : Домът на свободното дете	1924	Н.Ч./Надя Чукалова	София
Веригите на невидимото робство: Възпитание и култура	1927	Иван Коюмджиев	София
Освобождението на детето	1928	И.К./Иван Коюмджиев	София
Детето и бъдещето	1928	Ив. П. Цв.	Враца
Теория на свободното възпитание и идеалната детска градина	1929	Т. Бучински	Враца
Етиката на творческата личност	1929	неизвестен	Враца
Педагогика на творческата личност	1929	неизвестен	Враца
Морала на живота и свободния идеал	1929	неизвестен	няма данни

Книгите са публикувани в рамките на малко повече от три десетилетия и на практика представляват опит да се синтезират търсенията на големия руски педагог в областта на свободното възпитание. В началото на 20 век активно се публикува не само в столицата, а и в други градове – в случая с Вентцел, това са В. Търново, Шумен, Плевен, Враца. Все още няма строги изисквания за подписване на преводите и поради тази причина пет от тях са без името на преводача. Други са подписани с инициали, зад които лесно могат да бъдат открити имената им. В случая става дума за Н.Ч. /Надя Чукалова/ и И.К. /Иван Коюмджиев/. Освен съответствията в инициалите, важен е езикът, който използват за превод; издателствата, с които са обвързани; личните мотиви за избор на творба за превод.

Личността на преводача

Сред откритите имена на преводачи се забелязват такива, които професионално са свързани с преводите на руски език към конкретни издателства – това са Мара Катранова и Надя Чукалова. Велислав Чалъков е съавтор на учебници за основните училища, преводач, обнародва и собствени произведения за деца, но е известен предимно с педагогическата си дейност в областта на музикалното образование¹.

Най-интересни за изследването са двама преводачи – свързаният с идеите на толстоизма Иван Коюмджиев и пропагандарът на анахизма Тодор Бучински.

Иван Коюмджиев (1900-1989) е роден във Велико Търново. Завършва философия и педагогика в София, редактор на толстоисткия вестник „Свобода“. Понякога използва псевдонима Йохан Щурм или се подписва с инициали. Секретар на Българския вегетариански съюз.

Иван Коюмджиев е създател на издателство „Посредник“, просъществувало от 1924 година до средата на 40-те години на миналия век, Изборът на име на издателството е показателен – така се нарича толстоисткото издателство в Русия, оглавявано от Владимир Чертков и Иван Горбунов-Посадов. Междувременно Иван

¹ Велислав Чалъков е преводач на още две книги, свързани с идеите за ново образование: „Истинският лик на народното училище в Германия“ на Ото Рюле (1908) и „Новото училище“ на Ж.Ф.Елсландер (1909). Тъй като няма указания за езиците на преводите, те биха могли да бъдат превеждани от оригинала или от адаптиран превод на руски език - б.а.

Коюмджиев създава и издателство, което носи неговото име. Със съпругата си Тотка Ненова той превежда от руски и френски език редица автори, които му допадат със своите творчески търсения и идейни прозрения. Обособяват се „Младежка библиотека“, „Книжнина за народа“, „Противоалкоолна библиотека“, „Вегетарианска библиотека“, „Златни класове“. (Терзиева 2016)

Тодор Бучински е родом от Враца. Следва в Свободния университет в София. Известен е като привърженик на идеите на анархизма и са включва в комисия, която издирва тленните останки на четенията за знаме на свободомислещите пост-революционер Христо Ботев.

В протокола, който сам е водил, е записано: „Тодор Бучински, студент от Свободния университет - консулски отдел, редактор на в. „Синдикалист“ и редактор на сп. „Начало“, родом от гр. Враца“². Тези издания са част от печатната пропаганда на действащите на редица места в България анархо-либерални групи.

В „История на анархистическия печат в България“³ откриваме и друга негова проява:

„От декември 1928 до февруари 1929 г. във Враца, под редакцията на Т. Бучински, излиза месечното литературно и научно анархистическо списание „Набат“. От него са издадени 3 броя и в тях са поместени статии от български и чуждестранни безвластници, биографии, културни прегледи и книгопис“.

В книгописа на НБКМ откриваме името му като преводач на трудове на М. Бакунин и М. Монтесори, което е още едно доказателство както за връзката му с анархистичното движение, така и за интереса му към педагогиката на свободното възпитание.

Тодор Бучински вероятно е свързан и с останалите преводи на трудове на Вентцел, издадени във Враца, независимо от това дали е техен преводач или вдъхновител. Той е кмет на града през 1943-1946 година, а впоследствие се отдава на обществена дейност.

4. ДИСКУСИЯ

От събраната фактология става ясно, че преводачи на трудовете на Вентцел са както професионалисти, така и дейци на обществения живот, които са свързани посредством идеите си с творчеството на руския педагог. Анархисти и толстоисти търсят алтернативи за общественото и образователното развитие на страната извън политическите полюси „ляво“ и „дясно“, намирайки ги на страниците на книгите на този автор.

Преценка за неговата личност и идеи е направена десетилетия по-късно в статиите на Владимир Пенев „Константин Вентцел (1857-1947) – живот, отдаден на безвластническото образование“ (Пенев 2001.) и „Константин Вентцел (1857 - 1947) и приносът му за развитието на свободното възпитание и образование“ (Пенев 2001-а). Скромен принос в тази насока има и авторът на настоящата публикация (Терзиева 2006).

5. ИЗВОДИ

Авторската интерпретация на изследваната фактология позволява да формулираме следните изводи:

Преводната рецепция на трудовете на Константин Вентцел в България е пряко зависима от подема на обществени движения като толстоизма и анархизма, които го „припознават“ като свой автор. Тяхният край през 30-те години на миналия век обяснява загубата на интерес към това богато на идеи педагогическо творчество.

Днес книгите на Константин Вентцел представляват библиографска рядкост. Педагогическата общност е в дълг пред този автор, защото той все още не е намерил своя съвременен преводач и тълкувател.

ЛИТЕРАТУРА

Богуславский, М. (2004). Подвижники российского образования. Константин Николаевич Вентцель. *Вестник образования*, №21, с.73-78.

Емельянов, Б. (2003). Космическая педагогика К.Н.Вентцеля. *Школа мысли*, кн.2.

² Вълов, Ив. Къде и от кого е убит Ботев? — Дума, 2017, 2.06., бр.106 - Записките му от 1927 година се превръщат в протоколи, които са обнародвани и до днес са източник на ценна информация за ботеведите – б.а.

³ Пенев, Вл., В. Николов. История на анархистическия печат в България. - <https://www.anarchy.bg/articles/istoriya-na-anarhisticheskiyat-pechat-v-balgariya/> 4.10 .2011. Събраната от авторите информация показва, че Т. Бучински от декември 1928 до февруари 1929 г. издава във Враца месечното литературно и научно анархистическо списание „Набат“- б.а.

- Пенев, В. (2001). Константин Вентцел (1857-1947) – живот, отдаден на безвластническото образование. *Хляб и свобода*, бр.3.
- Пенев, В. (2001-а) Константин Вентцел (1857 - 1947) и приносът му за развитието на свободното възпитание и образование“. *Педагогика*, кн.7, с. 97-100.
- Терзиева, М. (2006). Константин Вентцел (1857 - 1947) и възгледите му за свободното възпитание. *Предучилищно възпитание*, кн.1, с.44-46.
- Терзиева, М. (2016). Българските толстоисти и тяхното обкръжение. Бургас, 156 с.
<https://www.anarchy.bg/> - посетена на 02..01.2022 г.
<http://www.nationallibrary.bg/www/-> посетена на 02..01.2022 г.